

Joske & Marie

Eerste druk, april 2012
© 2012 Nadia Lang

Omslagfoto: Olivier Elias
Corrector: Olivier Elias

ISBN: 978-90-484-2350-7
NUR: 344

Uitgever: Free Musketeers, Zoetermeer
www.freemusketeers.nl

Hoewel aan de totstandkoming van deze uitgave de uiterste zorg is besteed, aanvaarden de auteur en uitgever geen aansprakelijkheid voor eventuele fouten en onvolkomenheden, noch voor de directe of indirecte gevolgen hiervan.

Niets uit deze uitgave mag zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever worden openbaar gemaakt of veelevoudigd, waaronder begrepen het reproduceren door middel van druk, offset, fotokopie of microfilm of in enige digitale, elektronische, optische of andere vorm of (en dit geldt zonodig in aanvulling op het auteursrecht) het reproduceren (I) ten behoeve van een onderneming, organisatie of instelling of (II) voor eigen oefening, studie of gebruik welk(e) niet strikt privé van aard is.

NADIA LANG

Joske & Marie

Ter herinnering
aan mijn lieve grootmoeder
wiens verhalen
een onuitputtelijke bron van inspiratie zijn...

Joske

Het leven is een schouwtoneel,
Elk speelt zijn rol en krijgt zijn deel
Joost van den Vondel

1907

Er heerste een serene rust in het klaslokaal van het eerste leerjaar van het parochieschooltje in Deurne-Zuid. Slechts het gezoem van een dikke zwarte vlieg, die onvermoeibaar het raam aftastte naar een mogelijke uitweg, doorbrak de stilte. Zuster Gertrude zat met de armen gekruist achter haar lessenaar. Niets ontsnapte aan de arendsblik van deze strenge, rondborstige non. 27 meisjes, gebogen over hun schrijf oefeningen, ondernamen verwoede pogingen om met hun griffel de moeilijke letters netjes tussen de lijntjes te plaatsen. Het was een prachtige lentedag. Na de dodelijke overstromingen langs de Schelde, door het uitzonderlijke hoge water op 12 maart, waren de hemelsluisen nu gesloten en de prille voorjaarszon scheen volop alsof ze wat goed te maken had. Joske keek nieuwsgierig door het raam naar een stel ijverige merels die twijgjes aanvoerden om een nestje te bouwen onder het afdak op de speelplaats. Alhoewel ze erg leergierig was en bovendien bijzonder slim, was het een ware beproeving zo lang stil te zitten op de schoolbanken. Omdat ze alles veel sneller begreep dan haar klasgenootjes, was ze meestal eerst klaar en dan ging ze zich vervelen. Ze dacht aan haar nieuwe broertje dat enkele dagen geleden geboren was. John was het zesde kindje in het arme gezin en moeder, die na een moeilijke zwangerschap erg verzwakt was, had de bevalling niet overleefd. Joske vroeg zich af waar mama nu was. Ze had een weekje bij haar doopmeter tante Celine gelogeerd en begreep nog niet

echt dat ze nu zonder haar moeder door het leven moest. Bij tante Celine logeren was altijd feest, die verwende haar met speelgoed en lekkers en nu Joske kon lezen had tante haar als kerstcadeau het boek *Alice in Wonderland* gegeven. De prachtige tekeningen, de onverklaarbare gebeurtenissen, de sprekende dieren en de verwarrende gesprekken spraken tot haar verbeelding. Het was haar lievelingsboek. Plots werd de klas opgeschrikt door het luiden van de doodsklokken. Ook Joske schrok want ze zat weer te dagdromen. Zuster Gertrude stond recht, keek met een medelijdende blik naar het arme kind en gebod de leerlingen hun potloden neer te leggen. ‘Meisjes de klokken luiden vandaag omdat de moeder van Marie-Joséphine Van Cochoven begraven wordt,’ zei ze plechtig. ‘Laat ons samen een Weesgegroetje bidden voor haar.’ Ze sloeg een kruisteken en de klas volgde haar voorbeeld. Na het gebed zette ze zich geruisloos weer neer en gebod de kinderen verder te werken.

Toen Joske de schoolpoort uitliep, stond haar vader haar op te wachten, wat zeer ongebruikelijk was. Zij was dol op hem en haar hartje maakte een sprongetje van vreugde toen ze hem zag. Alhoewel ze geen vriendinnetjes had, was Joske een vrolijk kind. Ze was groot voor haar leeftijd en haar magere gestalte en lange benen gaven haar een slungelachtig voorkomen. Haar grote groene ogen straalden en haar kastanjebuine krullen dansten op en neer toen ze naar hem toeliep.

‘Dag va,’ zei ze blij en ze schonk hem haar liefste glimlach.

‘Dag Joske, we gaan op bezoek bij een heel lieve mevrouw en meneer die jou willen leren kennen,’ zei vader.

’s Morgens had ze zich afgevraagd waarom tante Celine haar op een gewone doordeweekse dag gezegd had haar zondagse jurkje aan te trekken. Het prachtige blauwe jurkje dat ze van tante gekregen had op haar verjaardag en veel te mooi was om mee naar school te gaan. Tante Celine had haar vlechten losgemaakt en de weerbarstige krullen netjes te gekamd, zodat het nu in golvende lokken over haar schouders viel. Ze gingen dus op bezoek bij iemand.

‘Bij wie va?’ vroeg ze nieuwsgierig.

‘We gaan naar meneer en mevrouw De Winter. Nu je moeke bij de

engelen woont en niet meer voor je kan zorgen, willen deze lieve mensen dat graag doen liefde,' legde hij uit. De kleine meid fronste haar wenkbrauwen: 'Waarom zou ons moe bij de engelen willen wonen va? Hield ze dan niet meer van ons?'

'Je moeder was erg ziek en heel moe en in de hemel is er geen pijn meer of verdriet.'

Joske vroeg zich af waarom iedereen dan huilde als er iemand naar de hemel ging. Ze was er toch niet helemaal gerust in. Ondanks haar jonge leeftijd voelde ze haar vaders verdriet en ze durfde verder geen vragen meer te stellen. 'Denk om je goede manieren Joske,' zei vader vermanend. 'Met twee woorden spreken en niets zeggen voor je iets gevraagd wordt. Als er iets aangeboden wordt, zeg je beleefd dank u wel en niet met praten met je mond vol.' Meestal antwoorde de kleine deugniet dan 'ja, ja' maar nu zei ze braaf: 'Ja va.'

Met een bang hartje liep ze zwijgend verder maar er tolden zoveel vragen door haar kleine hoofdje. Wie waren die mensen? Wanneer zouden ze voor haar zorgen? Moest ze bij hen gaan wonen? Waren er daar nog andere kinderen?

Meneer De Winter en zijn echtgenote hoopten al jaren vurig op een kind maar hun wens was on vervuld gebleven. Zij hadden Joske's vader dan ook te verstaan gegeven dat ze zich graag wilden ontfermen over zijn dochter. Bovendien waren ze zeer gefortuneerd en zij konden haar een mooie toekomst beloven. Het echtpaar woonde in een statig herenhuis in de chique Schilderstraat, een buurt waar Joske zelden kwam. Een deftig dienstmeisje met een onberispelijk witte schort opende de deur en vroeg hen beleefd binnen te komen. Ze ging hen voor naar het salon waar het echtpaar hen al opwachtte. Meneer en mevrouw De Winter begroetten hen hartelijk en mevrouw was duidelijk in de wolken toen ze het mooie kind met de levendige groene ogen en de leuke krullebol zag. Ze omhelsde haar voorzichtig, streelde met een vluchtig gebaar haar haren en prevelde: 'Ach liefde, wat erg van je mama.'

Meneer De Winter drukte vader de hand en zei met een welluidende stem: 'Mijn deelneming mijnheer, ik weet niet wat te zeggen, we vinden dit heel erg voor je maar we willen je graag helpen.'

Joske vond mevrouw De Winter heel deftig en chique in haar zachtgrijze jurk en haar blonde haar netjes opgestoken. Ze zag er wel vriendelijk uit maar tegelijk een beetje verdrietig, zoals het Mariabeeld in de kerk dacht ze. Meneer De Winter leek ook wel goedaardig maar zijn imposante figuur en zijn grote snor schrikten haar toch een beetje af. Er werd thee opgediend in witte porseleinen kopjes met een gouden randje en een motief van kleine roze roosjes. Mevrouw De Winter bood versgebakken koekjes aan op een zilveren schoteltje. Ze smaakten verrukkelijk en Joske, die altijd honger had, kon er niet genoeg van krijgen. Met gretige oogjes gluurde ze naar het verleidelijke snoepgoed. Maar ze was bang om iets verkeerd te doen. Mocht ze nog een koekje nemen of was dat ongeleefd? Mevrouw De Winter zag de aarzeling in haar ogen en gaf haar het schoteltje.

‘Neem gerust nog een koekje hoor, je mag ze allemaal opeten,’ zei ze vriendelijk.

Dat liet Joske zich geen twee keer zeggen. ‘Dankuwel mevrouw,’ zei beleefd met haar vaders woorden in gedachten.

Mevrouw vroeg haar of ze graag naar school ging, wat ze leuk vond, of ze veel vriendinnetjes had en Joske begreep al snel dat het de bedoeling was dat zij bij deze vreemde mensen in dit immens grote huis zou gaan wonen. Ze kwam ogen te kort om al het moois te bekijken dat hier tentoongesteld stond. Op een mahoniehouten tafeltje stond een prachtige kristallen vaas met het grootste boeket rode rozen dat Joske ooit gezien had. Op het buffet prijkte een Maria Kevelaer¹ beeld tussen zilveren kandelaars. Het Perzische tapijt in blauwe en roze tinten en het Frans mahoniehouten Empire salon zagen er erg duur uit. Er hingen schilderijen van waarop deftige dames en heren haar trots aankeken, terwijl in de hoek van de kamer de staande klok de tijd wegtikte. Joske durfde amper te bewegen, bang als ze was iets kapot te maken. Het liefst was ze weggelopen maar het huis leek zo groot dat ze vreesde erin verloren te lopen. Dus kneep ze hard in haar vaders hand, die ze halsstarrig weigerde los te laten en hoopte vurig dat hij haar niet bij deze vreemde mensen zou achterlaten.

1 Maria Kevelaer: Kevelaer is een bedevaartsoord waar Maria wordt vereerd als ‘Troosteres der bedroefden’

Toen meneer De Winter te kennen gaf Joséphine te willen adopteren als zijn eigen dochter en haar bovendien zijn naam wilde geven, werd het ook haar vader te veel.

‘Oh neen meneer De Winter,’ zei hij vastbesloten, ‘ze is en blijft mijn dochter en zij zal altijd mijn naam dragen.’

‘Bedenk wel meneer Van Cochoven dat de kinderjaren een belangrijke stempel drukken op iemands leven en toekomst. Uw dochter zou nooit iets te kort komen, ze zou alles hebben wat haar hartje maar wensen kan. Ik heb begrepen dat ze een uitzonderlijk intelligent kind is. Ze zou verder kunnen leren en bovendien zou ze een goed huwelijk kunnen sluiten,’ benadrukte meneer De Winter nog een keer. Maar voor vader was voor het gesprek afgelopen en Joske vond haar vader de liefste man ter wereld. Opgelucht huppelde ze aan zijn hand naar huis, ze realiseerde zich niet dat ze een moeilijk leven in armoede tegemoet ging, terwijl dit kinderloze echtpaar haar een leven als prinses aanbood.

1907-1914

Alhoewel amper vijftien jaar oud, had Julia, de oudste dochter van het gezin, als vanzelfsprekend de leiding over het huishouden op zich genomen. Heel plichtsbewust, ijverig en proper zoals ze dat van haar moeder geleerd had. Ze waste en plaste, ze kuiste en kookte. Alhoewel dat koken zich door eeuwig geldgebrek meestal beperkte tot pap koken, boterhammen smeren of het bereiden van een avondmaal van aardappelen met ajuinsaus. En nu was er weer een mondje meer te voeden! Af en toe was er een stukje spek of pekelharing. Soms kwam vader thuis met een zakje bonen of erwten waar Julia dan leukere dikke soep van kookte, dat was feest! Tucht houden onder de vijf jongere broers en zussen, dat was een ander paar mouwen. Op hulp van vader moest ze hiervoor niet rekenen. Die vertrok elke ochtend voor dag en dauw naar den basseng² en als hij rond de klok van zevenen 's avonds terugkwam was hij doodmoe. Toch probeerde ze streng te zijn en ze hield zich aan een vaste routine zodat de jongere kinderen altijd wisten waar ze was of wat er van hen verwacht werd. Ondanks haar jeugdige leeftijd was Julia al een goede huisvrouw. Het huis was altijd kraaknet en de versleten kledij werd zo goed en zo kwaad als het kon versted. Vooral wassen en strijken was een zwaar karwei waarbij ze best wat hulp kon gebruiken van haar jongere zussen. Tine die dertien was en ook al in de fabriek moest werken, hielp haar hierbij maar Joske was meestal in geen velden of wegen te bekennen. Zaterdagmiddag moesten ze in bad. Julia waste dan grondig hun haren met luizenshampoo wat vies rook, maar ze was onverbiddelijk. Tine had dun en steil haar zoals hun moeder en Julia knipte het kort in een carreetje, dat vond ze praktisch. Maar Joske, de jongste van de meisjes, had de dikke, donkere lokken van vader geërfd en alhoewel het veel meer werk was, vond Julia het jammer die weelderige krullen te kortwieken. Na het wassen werd Joske's haar zorgvuldig met de luizenkam bewerkt wat telkens weer een beproeving was. Ze moest

2 Den basseng van antwoorden: haven van Antwerpen – afgeleid van bassin frans voor dok

dan stil blijven zitten want er zaten altijd knopen in die Julia met een engeligeduld loskamde waarna ze twee stevige vlechten maakte om de wilde haren te temmen. Na het avondeten mochten ze meestal nog even spelen; de jongens gingen bikkelen op de straat met de andere kinderen uit de buurt. Joske, die Frans' lievelingetje was, bleef liever bij vader. Frans had zelf nooit leren lezen, de leerplicht werd pas op 19 mei 1914 ingevoerd in België en hij was dan ook bijzonder trots op zijn kleine meid die 's avonds voor hem de kranten voorlas. Alhoewel ze vele dingen nog niet echt begreep, waren sommige berichten voor haar echt angstaanjagend. Er waren vreemde verhalen over stakingen in de haven waarbij de burgemeester uiteindelijk het leger en de burgerwacht inzette om ze te breken. Ze las berichten over dieven en overvallen of moordverhalen die haar de stuipen op het lijf joegen of het relaas over de grote brand van de houtstapels aan het Asiadok. Later op haar kamertje in het donker, kroop ze dan diep weg onder de lakens terwijl haar hartje soms nog fel te keer ging bij de gedachte aan de akelige dingen die ze gelezen had. Als de maan met haar bleke licht haar kleine zolderkamertje binnenviel en allerlei vreemde figuren op de muren toverde, fantaseerde ze hoe het leven had kunnen zijn in het grote huis van de De Winters. Ze lag dan in een groot comfortabel bed met een dikke matras en zijdezachte lakens en lekkere warme dekens. Er stond een blinkend geboende tafel met zilveren schotels propvol lekker eten. In het donker veranderden haar klompen in comfortabele schoentjes en haar simpele katoenen jurk werd een prachtig zijden prinsessenkleed. Maar als ze 's morgens weer haar versleten jurkje en schort aantrok, en op haar enige paar houten klompen naar school liep, met slechts een droge boterham als ontbijt, waren de dromen snel vergeten.